

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Самагалтайская средняя общеобразовательная школа №2
МР «Тес-Хемский кожуун РТ»

«РАССМОТРЕНО»

Руководитель ШМО

Жо /Коданмай Р.С./

Протокол заседания

ШуМО № 1

«23» августа 2023г

«СОГЛАСОВАНО»

Заместитель директора

по УВР:

Нам /Намзырай У.С./

«25» августа 2023г

«УТВЕРЖДАЮ»

Директор школы:

А /Намзырай А.Д./

Приказ № 125

«25» августа 2023г

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
ПО ПРЕДМЕТУ «РОДНАЯ ЛИТЕРАТУРА»

Класс: 8

Количество часов в год: 68 ч.

Количество часов в неделю: 2 ч.

Составитель:

Тургун А.М.

Предмет родной язык и лит

МБОУ Самагалтайская СОШ №2

Квалификационная категория высшая

8-ки класска тыва чогаалды өөредиринге

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

1. Ажылчын программаның тургузуун Федералдыг күрүнениң өөредилге стандарттарының негелделеринге дүүштүр тургускан.
2. Чамзырын Е.Т., Күжүгет М.А, Ооржак Л.Х. Ниити өөредилге черлериниң 5-9 класстарына тыва аас чогаалы болгаш литератураның чижек программазынга даянган. НШХИ, Кызыл. 2022ч.
3. Авторлары: Күжүгет М.А, Ооржак Л.Х. Тыва чогаал ному, 8 класс. – 2022ч.

Тыва Республиканын ниити өөредилге черлеринге (школаларына) төрөөн (тыва) чогаал эртемин 5-11 класстарга башкылаарына таарыштыр тургустунган чижек программаны өөредилге дугайында Хоойлуга (дугаары 9, 14, 29 ст.), ниити өөредилгениң фундаменталдыг өззөнге күрүнениң федералдыг өөредилге стандартында ниити өөредилгениң түңнелдерин илередир негелдеринге дүүштүр база ийиги салгалдың гуманитарлыг эртемнерге хамаарыштыр кол ниити өөредилгениң чогаал эртеминиң чижек программазында сүмелерге даянып тургускан. Ол ышкаш өөредилгениң федералдыг күрүне стандартына кирип турар негелде, сүмелерге таарыштыр бөлүк авторларнын ажылдап кылганы чижек программаны («Тыва аас чогаалы болгаш литература». Ниити өөредилге черлеринин 5-11 класстарына чижек программа». Авторлары Е.Т.Чамзырын, М.А.Күжүгет, Л.Х.Ооржак. Кызыл, 2021 ч.) үндезин кылдыр алган.

8-ки класска тыва чогаалды өөредиринге 68 шак бердинген.

Школага тыва аас чогаалы болгаш литератураны өөредириниң сорулгалары:

Өөредиглиг:

- чогаал сөзүглелиниң тургузуун, уран-чеченин, ооң дылының онзагай талаларын, идея-тематиктиг утказын, композициязын ханы сайгартып;
- чогаалдың теориязының эге билиглеринге даянып, чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин, ооң бижиттинген төөгүзүн чыып;
- чечен чогаалдың онзагайын уран чүүлдүн өске хевирлери-биле деңнеп, орус болгаш өске-даа чоннарның литературазында тыва чогаалдарның идея-тематиказы-биле хөөнөш уткалыг чогаалдарны деңнеп;
- чогаал сайгарарына ажыглаар янзы-бүрү медээ-сүмелерни (Интернет четкизи, словарьлар, библиографтыг справочниктер, энциклопедиялар) ажыглап сайгарарын өөредир.

Сайзырадылгалыг:

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медреселдиг көрүжүн хевирлеп, чогаалдыкчы арга-шинээн;

- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

Кижизидилгелиг:

- сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;
- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг;
- хамааты бот-медерели бедик; ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир;
- номчулгага сонургалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалында камгалап билир кижини кижизидер.

Тыва аас чогаалы болгаш литература эртемнериниң утказы болгаш тургузуу

Чечен чогаал кижиниң сагыш-сеткилиниң хөй янзы талаларын эскерип шинчилээринге, амыдыралды үнелээринге, долгандыр турар бойдууска хумагалыг болурунга өөредир. Ынчангаш литература, уран чүүлдүң өске-даа хевирлери дег, уругларның мөзү-бүдүжүн хевирлээринге болгаш эстетиктиг көрүжүн быжыглаарынга салдарлыг.

Тыва аас чогаалы болгаш литература – Тыва Республиканың школаларында кол эртемнерниң бирээзи. Ук эртемнерни өөөдириниң кол сорулгазы – аас чогаалы тыва чоннуң ада-өгбелериниң чүс-чүс чылдарда чогаадып, сайзырадып келген сөстүң уран чүүлү деп билиндирибишаан, чогаалды амыдырал-биле холбап, ханы сайгарып билир; бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, тыва болгаш хөй националдыг Россия чоннарының культуразын, ооң байлаан, найыралын үнелеп билир; чараш мөзү-бүдүштүг, бодунуң үзел-бодалын, хамааты туружун камгалап шыдаар хамааты кижини хевирлээри.

Тыва чогаалдың өзөөн национал литератураның алдын фондузунда кирген чогаалдар тургузуп турар. Уругларның делегей көрүүшкүнүн, эстетиктиг негелделерин, хамааты туружун хевирлевишаан, бодунга болгаш долгандыр хүрээлелге чөптүг хамаарылгалыг, шүгүмчүлелдиг болурун чогаал кижизидер. Чечен чогаал-биле харылзаа угаап-боданырының арга-шинээн сайзырадыр, чогаалчының делегейи-биле, ооң чогаал бижиир аян-хөөнү-биле чоок таныжары болур. Чоннуң амыдыралчы байлак дуржулгазындан укталган аас чогаалы, орус болгаш делегейниң классиктиг литературазы, тыва чоннуң эрте-бурунгудан бээр онзагай культуразы кижиниң мөзүлүг аажы-чаңын хевирлээр, чогаал делегейи-биле харылзааны быжыг тудар. Ук харылзаалар уругларны орус болгаш делегей литературазының шылгараңгай чогаалдары-биле таныштырарынга, тыва чогаалды кожа-хелбээ чоннарның чогаалдары-биле деңнеп сайгарарынга, оларның чоок болгаш ылгалдыг талаларын тодарадып билиринге өөөдир.

Чечен чогаалда уран сөстүң дузазы-биле чураан амыдыралдың илереп келирин чүгле сеткил хөлзээшкинниг эвес, а медерелдии-биле сайгарып билирин өөөдир. Чечен чогаалды төөгү, философия, психология, педагогика, уран чурулга эртемнери-биле чергелештир көрүп болур. Ону «Кижидугайында эртем», «Амыдыралдың ному», «Уран-чечен шинчилел» деп адап турары таварылга эвес.

Тыва чогаал эртеми ниити филологияның тыва дыл эртеми-биле сырый холбаалыг. Уругларның чугаа сайзыралынга, чугаа культуразынга, хөй-ниити харылзажылгага тыва чогаал эртеминиң салдары улуг. Чечен чогаалдың дылы дыл эртеминиң бүгү адырлары-биле холбаалыг болганда, уруглар сөстүң эстетиктиг функцияларын сайгарар ужурлуг.

Кол ниити өөредилгениң 7-8 класстарыга өөреникчилерниң номчулга культуразын бедидип, чогаал сайгарылгазын делгемчидер. Чогаалды чогаал теориязындан тема, идея, сюжет, композицияның элементилерин тодарадып, шүлүк тургузуун сайгарып шыдаар кылдыр өөредир.

Уругларга чогаалчы болгаш чогаал дугайында медээни боду дилеп тывар, шинчилээр, эртем угланыышкынныг бот-тускайлаң ажылдаар арганы бээр. Интернеттен медээлерни литература кичээлдеринге уругларның интеллектуалдыг сайзыралын бедидеринге, номчулгага сонuurгалын идепкейжидеринге, чогаал талазы-биле культуразын бедидеринге ажыглаар.

Тыва чогаал эртемин өөредириниң түңнелдери

Өөредилгениң *бот-тускайлаң түңнелдери* өөреникчиниң зел-бодалын бот-тодарадып, бот-сайзырадып, бот-углап билиринче, өөренириниң чугулазын, чаа билиглер шиңгээдип алырын медреселдиди-биле угаап билиринче, хөй чоннарның аразынга хууда болгаш хамааты туружун быжыглап, амыдыралчы планнарын тургузуп, ону боттандыраарынче угланган болур.

Предметтиг түңнелдер кижиниң ажыл-херээниң дараазында байдалдарынче: эртемниң спецификазын медресеп билип алырынче, чаа билиглерни чедип алырының янзы-бүрү аргаларын ажыглап шиңгээдиринче, теориялыг билиглерни амыдырал-биле холбап өөредиринче, эстетиктиг көрүштү хевирлээринче угланган болур.

Метапредметтиг түңнелдер өөреникчилерге чогаал эртемин өске эртемниң теория-практиктиг билиглери-биле чергелештир өөредиринче, өөренириниң бот-тускайлаң, коммуникативтиг (харылзаа тудуп, чугаалажып билириниң) регулятивтиг (бот-угланыышкынныг), чаа билиг алырының аргаларын шиңгээттиреринче угланган болур.

Тыва чогаал эртеми 8-ки класска проблема-тематиктиг принципке үндезилеттинип ажылдап кылдынган. Үндезин билиглери – *маадыр болгаш ооң аажы-чаңы*.

8-ки класстың өөреникчилериниң кол-кол мергежилдери болгаш чаңчыгар чүүлдери:

- чогаалдарның уран-чеченин онзагайын тодарадып, тайылбырлап билир;
- чогаалда чуруттунган болуушкуннарны, маадырларны долuzu-биле сайгарып шыдаар;
- өөренип эрткен сөзүглелдериниң уран-чеченин сайгарбышаан, өөренип чогаал теориязын шын ажыглап билир;

- утказын чугаалаарының аңгы-аңгы хевирлерин (делгеренгей, шилилгелиг, допчулай) чугаалап, рольдап номчуп, планның янзы-бүрү хевирлерин (сюжеттиг, идея-тематикалыг, композициялыг, цитаталыг) тургузуп билир;
- номчаан чогаалдарына хамаарыштыр өскелерниң бодалдарын дыңнап, билип, аңаа хамаарыштыр бодунуң бодалын барымдаалыг шынзыдып өөренир;
- номчаан чүүлүнге бодунуң хамаарылгазын тода илеретпишаан, аңаа дүүштүр презентацияны кылып билир;
- номчаан чогаалдарына кыска шинчилел ажылдарын болгаш чогаадыкчы ажылдарны кылыр;
- өөрөнгөн чогаалдарына бижимел ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин кылып шыдаар;
- өөрөдилге номунуң тайылбыр кезээн болгаш аңгы-аңгы словарьларны, энциклопедияларны ажыглап билир.

8-КИ КЛАССТЫ ДООЗУП ТУРА, ӨӨРЕНИКЧИНИҢ ШИҢГЭЭДИР КОЛ БИЛИГЛЕРИ БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛДЕРИ

Предметтиг түңнелдер

Өөреникчилер шиңгээдип алыр:

- кижиниң мөзү-шынарының болгаш эстетиктиг көрүжүнүң хевирлеттинеринге чечен чогаалдың салдарын тайылбырлап билир;
- символиктиг окурларның делгем ужур-утказын тодарадып билир;
- «Чөөн чүк», «эр сөс», тоожукчу маадыр болгаш оон-даа өске таваржы бээр билиишкиннерниң утказын сайгарып билир;
- авторнуң чогаал бижиир бот-тускайлаң аянын, дылының онзагайын билир;
- дылдың чурумалдыг аргаларының чогаал темазын болгаш идеязын тодарадырынга салдарлыын билир;
- чогаалдың аас чогаал-биле харылзаалыын, үндезинниин тодарадып билир;
- сөзүглел-биле ханы ажылдап өөренир;
- нарын, философчу уткалыг чогаалдарның идеялиг утказы-биле ажылдап билир;
- угаап боданырын сайзырадыр;
- чогаалдарда өөредиглиг чугааларның идеялиг утка илередиринге база теманы бадыткалдыг ажыдарына салдарлыын тодарадып билир;
- чагыг, сургаал сөстөргө даянып, чиге, тода аас болгаш бижимел харыыларны берип билир;
- чогаал темазынга даянып, ханы угаадыглыг, сайгарылгалыг чугаага киржир, бодалдарын хостуг илередип билир;
- чогаалчының чогаадыкчы ажыл-ижи, амыдыралдың чидиг айтырыгларынен көрүжү, бот-хуунуң туружун илередирин билир;
- авторнуң стили, чогаалдың дылы болгаш дылдың чурумалдыг

аргаларының онзагайын тодарадыр;

— чогаал жанрларынга дүүштүр оларның онзагайларын бадыткалдыг чижектер-биле тодарадып шыдаар;

— чогаалга хамаарышкан теориялыг терминнер, билиишкиннерни билир;

— символиктиг овор-хевир деп билиишкинни боттарының деңнели-биле сайгарып шыдаар;

— детальдарның, бойдус чурумалының чогаалдың идеялиг утказын тодарадырынга салдарын тодарадып билир;

— чогаалдың аас чогаалдан үндезинниг харылзаалыын билир;

— чогаалда болуушкуннарны төөгүлүг үе-биле чергелештир бодунуң билип турары-биле сайгарып билир;

— тыва дылче очулдурган чогаалдар дугайын билир;

— комментарийлиг номчулганы күүседип билир;

— чогаалдың композициязын сайгарып шыдаар;

— чогаалдың адының, эпигравының идеялиг утказын тодарадып шыдаптар;

— уран чүүлдүң бүгү хевирлери-биле чогаалды чергелештир шиңгээдип билир;

— төрөөн чер, төрөөн дыл, төрөөн чон дугайында чогаалдарны өөрөнгениниң аайы-биле бөлүктөп, сайгарып билир;

— ава дугайында чогаалдарның идеязын амыдырал болгаш чогаалдан алган бадыткалдыг чижектерлиг сайгарып билир;

— З. А. Намзырай болгаш өске-даа херээжен чогаалчыларның чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын билир;

— мөзү-шынар темазында бижиттинген чогаалдарның өөредиглиг, кижизидилгелиг салдарын илередип билир;

— чогаал маадырларының аразында харылзаалар, чогаалда болуушкун, девискээр дугайында билигни шиңгээдип, бот-тускайлаң ажылдап билир;

— аянынг номчулганың негелдезинге дүүштүр (монолог, диалог, рольдап) номчуурун билир;

— элээдилер делегейинде, өг-бүле болгаш ниитилелде көдүртүнүп турар чидиг социал айтырыгларга хамаарышкан чогаалдарны сайгарып, бот- хуузунуң көрүжүн чиге, тода тайылбырлап билир;

— угаап-боданыышкынның болгаш өске-даа угланыышкыннарлыг бижимел ажылдарны күүседип билир;

— аудио болгаш видео хевирлерде чогаалдарны сонuurгап, дыңнап, сайгарып билир;

— библиотека болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билир.

Өөрөникчи шиңгээдип ап шыдаптар аргалыг:

— кижиниң мөзү-шынарының болгаш эстетиктиг көрүжүнүң хевирлеттинеринге уран чүүлдүң бир хевири чечен чогаалдың салдарын тайылбырлап билир;

— чурттун төөгүзү болгаш чогаалчының чогаадыкчы ажыл- ижиниң аразында харылзаалыын шиңгээдип алыр;

— литературлуг дүрүм, терминнер болгаш билиишкиннерге хамаарышкан

сөстөрнi мөзү-шынар болгаи эстетикага дүүшкен чидиг айтырыгларны шиилтпирлээринге чогумчалыг ажыглаар;

– бойдус чурумалы (пейзаж) тема болгаи идея ажыдарының чепсээ дээрзин шиңгээдир;

– новелла жанрының онзагай талаларын илередип билир, ында композиция тургузуун, дылдың чурумалдыг ажыглалының база өске-даа аргаларның чогаал маадырларының иштики делегейин билип алырынга салдарын тодарадып билир;

– тыва литератураның тургустунуп, хөгжүп эгелээн чылдарында тыва чогаалчыларның иши жанрының хевирлериниң сайзыраарынга салдарын каксы билир;

– либретто жанрының онзагайын тодарадып билир, улустуң аас чогаалының ук хевирниң сайзыраарынга ужур-дузаны билир;

– очерк жанрының онзагайын тодарадып билир, ук жанрда бижиттинген чогаалдарны билир;

– чечен чогаалдарның мөзү-шынар болгаи ниитилелде чөптүг эвес айтырыглар шиилтпирлээринге салдарлыын тодарадып, чогаалдарның теманы илередип билир;

– кижилер аразында янзы-бүрү харылзааларны ажыдарынга чечен чогаалдың салдарын ажыдып билир;

– мөңге үе, сагыш-сеткилдиң арыы, үе маңы дугайында угаап боданып билир;

– чогаалдарның төрүттүнген чылдагааннары, төөгүзү-биле ажылдап билир, херек кырында амыдыралда бар маадырларның чуртталгазы-биле таныжар;

– чоннуң амыдыралчы көрүжүн аас чогаалы, фольклор дузазы- биле тодарадып билир;

– сюжет болгаи композиция дугайында билигни билир;

– чогаал аттарының, ооң ишинде омур-хевирлерниң символиктиг ужур-утказын билир.

Шээжилээр чогаалдар:

Кюнзегеш Ю. Ш. Шүлүк «Чөөн чүктүң кижизи мен».

Кенин-Лопсан М. Б. Шүлүк «Хүтгүң ужары» (шилилге-биле).

Кудажы К-Э. К. Тоожу «Тараа» (шилилге-биле).

Куулар Ч. Ч. Тоожу «Шораан» (шилилге-биле).

Сарыг-оол С. А. Шүлүглел «Улуг-Хемим» (шилилге-биле), шүлүк «Херээжен»; шүлүк «Авамның ынак оглу».

Сарыг-оол С. А. Либретто «Чечен биле Белекмаа» (шилилге-биле).

Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери

Өөредилге номнары, техниктиг херекселдер, таблицалар, схемалар ортумак (долу) ниити өөредилгениң сорулгаларын күүседиринге чугула херектиг өөредилге-методиктиг комплексти тургузар. Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери санитар эпидемиологтуг дүрүмнөр болгаш нормаларга дүгжүп турар ужурлуг (СанПиН 2.4.2.1.178-02).

8 класс

№	№	Блок	Тема	Шагы	Өөреникчилерниң күүседир уjurлуг кол-кол ажил-чорудулгазы	Ай, хүнү	Херек кырында
1	1	Кирилде	Чогаал дугайында сөс	1	Кижиниң иштики делегейин база долгандыр делегейни шинчилээриниң уран аргазы – чечен чогаал, ол уран чүүлдүн бир хевири дээрзин илередири. Чечен чогаалдың кижиниң мөзү-шынарының, эстетиктиг көрүжүнүн хевирлеттинеринге, угаан-бодалының делгемчииринге салдарын билири. Уран сөстүң мөзү-шынар, эстетиктиг көрүш, угаан-бодал сайзырадыр күштүг талаларын билири. Ниитилелдиң болгаш чогаалчының чогаадыкчы көрүжүнүн аразында харылзаалыын тодарадыры		
					Тандым турда, тандаш-ла мен		
2-4	2-4	Поэзия	Сарыг-оол С. А. «Улуг-Хемим»	3	Чогаалдың темазын болгаш идеязын тодарадыры. Лириктиг маадырның омур-хевири болгаш Улуг-Хемниң чурумалын көргүскениниң онзагайын сайгарып ажилдаары, оларның чогаал идеязын илередириинге салдарын тодарадыры. Шүлүглелдиң композициязы-биле ажилдаары. Лириктиг маадыр болгаш хем чурумалын өске чогаалчыларның ажилдарын деңней сайгарып ажилдап билири. Чогаалчының ажилдарында төрөөн чериниң төөгүзү, сайзыралы-биле холбаалыг онзагайын тодарадыры. Өөрөнгөн литература теориялыг терминнер, билиишкиннерни билири. Чогаалды шээжи-биле аянын номчууру		

5	5		Чогаал теориязы: шүлүглел	1	Шүлүглел дугайында билиг, ооң онзагай демдектери.		
6	6		Кюнзегеш Ю. Ш. «Дыт»	1	Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалга салдарын тодаратпышаан, чогаал сайгарылгазын күүседире. Кижиг биле бойдустан быжыг харылзаалыын, шүлүктүн философчу утказын билири. Лириктиг маадырның оворунга, ооң бот-хуунун иштики чугаазынга үнелел бээри. Бодунун билип		
7-8	7-8		Кюнзегеш Ю.Ш. «Чөөн чүктүн кижизи мен»	2	«Чөөн чүк» деп чогаалда символиктиг оворларның ужур-утказын илередири. Шүлүктүн темазы болгаш идеязын тодарадырынга шүлүктүн бижиттинген аянының онзагайын, дылдың чурумалдыг аргаларының салдарлыын билири. Чогаалды шээжи-биле аяныг номчууру		
9-10	9-10	Проза	Доржу М. Б. «Даг эзире»	2	Амыдыралдың үнезин илереткениниң онзагайын, чогаалда көдүртүнген чидиг айтырыгны чогаал сөзүглелинге даянып тодарадып билири. Новелланың темазын болгаш идеялиг ужур-утказын тодарадыры. Маадырларның, ачаның болгаш эзирниң овор-хевирлерин чергелештир сайгарып билири. Символиктиг оворларның ужур-утказын тодарадып билири. Улугларның өөредиглиг чагыларын сактып ап, хүлээп билири. Тыва литературада новелла жанрының сайзыралынга чогаалчының үлүүн илередип билири		
11-12	11-12	Поэзия	Сүрүн-оол С. С. «Ырла, Хемчик»	2	Чогаалды аяныг номчууру. Шүлүктүн темазы болгаш идеязын тодарадырынга авторнун оворунун салдарын тодарадып билири. Чогаалдың бижиттинген аянының		

13	13				онзагайын, дылдың чурумалдыг аргаларының идейлиг салдарлыын сайгарып билири		
			Кенин- Лопсан М.Б. «Хүттүң ужары»	1	Шүлүктүң тургузуунуң онзагайын, уран чурумалдыг аргаларының дээштиин, идея ажыдарынга салдарлыын тодарадып билири. Лириктиг маадырның овурун база Хүт ужарының чылдың аңгы-аңгы үелеринде дылдың чурумалдыг аргалары-биле илереткенин тодарадып билири. Хүт чурумалын болгаш кижиниң иштики сеткилин деңнелгелиг сайгарып билири		
14-16	14- 16	Проза	Кудажы К-Э. К. «Таңды кежи»	3	Чечен чугааның темазын болгаш идеязын, ооң композициязын, дылдың чурумалдыг аргаларын ажыглаанының онзагайын идея ажыдарынга ажыглаанын тодарадып, сайгарып билири.		
					Чолдак-Кадай болгаш Көк- Кадай кырган-авайларның өөредиглиг чугааларының чогаалдың идеялиг утказын, темазын ажыдарынга салдарлыын тодарадып билири. Маадырларның иштики делегейин чогаал сөзүглелинге даянып, ажыдып билири. Чоннуң ёзу- чаңчылдарын шиңгээдип, амыдыралга ажыглап чоруурунга, дириг амытаннарга хумагалыг болурунга кижизиттинери. Чогаалга план тургузуп билири база план ёзугаар эдерти чугаалап билири		
			2 улдун				

17-18	1-2		Байсалова З. С. «Тайга ээзи»	2	Чогаалдың аас чогаал-биле харылзаалыын, үндезинниин тодарадып билири. Сөзүглел-биле ханы ажылдап өөренири. Чогаал темазынга даянып, ханы, сайгарылгалыг угаап боданып чаңчыгары, бодалдарын хостуг илередип билири. Чагыг сөске даянып, философчу угаап боданырын сайзырадыры, аас чугаага бодалды бадыткалдыг, чиге чугаалап өөрениринге чаңчыгары. Тоожукчу маадыр болгаш «эр сөс» деп билиишкинни деңнелгелиг тайылбырлап билири. Чогаалдың дылы, авторнуң стили болгаш дылдың чурумалдыг аргаларының онзагайын тодарадыры		
19	3	Поэзия	Намзырай З. А. «Дуруяалыг-Шөл»	1	Шүлүктү аянынг номчууру. Шүлүк чогаалының онзагайын сайгарып чаңчыгары. Идеяны илередириниң аргаларын билири. Чогаалдарны деңней сайгарып өөрениринге чаңчыгары. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалдың идеязын илередиринге салдарлыын сайгарып билири. Аңгы-аңгы чогаалчыларның бойдус темазынга бижиттинген чогаалдарын сайгарарынга идепкейлиг киржири		
					Тараам турда, тодуг-ла мен		
20-22	4-6	Проза	Кудажы К-Э. К. «Тараа»	3	Чогаал адының, эпиграфтың идеялиг утка илередиринге салдарын сайгарып билири. Чогаал маадырларының аразында харылзаалар, чогаалда болуушкун, девискээр дугайында билигни шингээдип, бот-тускайлаң ажылдап билири. Суваңның омур- хевирин то-дарадып, ада кижизидилге дугайында чугаа тургузуп билири. Найырал темазын чырытканын илередири. Сөс-биле ажылдап		

					өөрениринге чаңчыктыраары. Чогаалга план тургузуп, долу азы шилилгелиг сайгарылга кылыры. Аас, бижимел ажылдарны күүседип чаңчыгары		
23	7	Россия чоннарының литературазы Делегей литератур азы	Неверов А. С. «Аъштыг-чемниг Ташкент хоорай» (6-гы класстан уланчызы)	1	Чогаалдың кижизидикчи салдарын тодарадып билири. Сөзүглелде кижилерниң шыдамык, турум, быжыг туруштуг, харыысалгалыг аажы-чаңныг болурун чырытканын тодарадыры. Чогаалчы дугайында медээлер-биле бот-тускайлаң таныжып билири. Мишка Додоновтуң овур-хевиринге үнелел бээри		
24-25	8-9	Поэзия	А.Үержаа «Ажыл»	2	Шүлүктүң идеялиг утказын тодарадып, тургузуунуң онзагайын, бижиттинген аянын болгаш дылдың уран чурумалдыг аргаларының ажыглалын илередип билири. Сөс, ооң утказының ханы, делгемин илередип билири. Чогаалдың кижизидикчи салдарын сөзүглелге даянып, тодарадып билири. Чогаалчы дугайында медээлер чыып, бот-тускайлаң ажылдап билири. Авторнуң көрүжү, авторнуң туружу деп билиишкин-биле ажылдап өөренири. Угаап-боданыышкынныг бижимел ажылды күүседип билири		
26	10	Класстан дашкаар номчулга	Кудажы К-Э. К. «Кымыскаяктар»	1	Чогаалдың темазын болгаш идеязын тодарадыры. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаал идеязын илередиринге салдарлыын сайгарып билири		
Кижичурттуг, куш уялыг							

27-31	11-15	Драматургия	Көк-оол В. Ш. «Самбажык»	5	<p>В.Көк-оолдун чогаадыкчы ажыл-херээ-биле таныжып, билип алыры.</p> <p>Чогаалда болушкуннарның төөгүлүг үндезинниин тодарадып билири. Тывага аңгы демиселин, чоннун коргуш чок маадырлыг чоруун шииде көргүскениниң онзагайын тодарадып билири. Маадырлар болгаш оларның иштики делегейи, улустун аас чогаалы-биле харылзаалы деп билиишкиннерни сайгарып билири.</p> <p>Ши чогаалын рольдап номчуурунун аянын шингээди билири.</p> <p>Детальдарның, бойдус чурумалынын чогаалдың идеялиг утказын көргүзеринге салдарын тодарадып билири.</p> <p>Ши жанрынга хамаарышкан теориялыг терминнер, билиишкиннерни билири.</p> <p>Чогаал маадырларынга аас, бижимел үнелел берип билири.</p> <p>Чечен чогаалдың сөзүглелинге даянып, чогаалдың идеялиг утказын, чогаалчының чечен көрүүшкүнүн уран чүүлдүн өске хевирлери-биле холбаштырып сайгарып билири</p>		
32	16		ХЧС. Чогаадыг	1	Бодунун бодалын бижимел-биле илередири. Теманың утказын ажыдары, чурумалдыг аргаларның ажыглалы.		
			3 улдун				
33-35	1-3		Сарыг-оол С.А. «Чечен биле Белекмаа»	3	Номчаан чогаалының утказын, дылының чеченин, өске чогаалдар-биле ылгалдыг болгаш дөмей талаларын билири. Чогаалды кезектерге чарып, план тургузуп билири.		

36	4		Чогаал теориязы. Ши дугайында билиг	1	<p>Жанр талазы-биле онзагайын илередип, либретто деп билишкинни тайылбырлап билири.</p> <p>Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалда салдарлыын, улустуң аас чогаалы-биле холбаалыын сайгарып билири.</p> <p>Чогаалды рольдарга хуваажып, аянынг номчууру. Чогаалдың утказынга дүүштүр диалог болгаш монолог чугааны тургузуп билири. Тыва улустуң чаңчылдарын көргүскениниң кижизидикчи дээштиин илередири.</p> <p>Р. Д. Кенденбильдин «Чечен биле Белекмаа» деп операзы-биле онлайн хевирге таныжары: vk.com»video-59838956_456239616</p>		
37	5	Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы	Шиллер Ф. И. «Кара сагыш болгаш ынакшыл»	1	<p>Шиллерниң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжары. Шииниң темазын, идеязын тодарадып билири.</p> <p>Чогаалдың сюжедин аас-биле дамчыдып билири (план ёзугаар долу азы шилилгелиг).</p> <p>Чогаал сюжединиң төөгү-биле харылзаалыын тодарадып, тыва чогаал-биле деңней сайгарып билири. Библиотека болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билири</p>		
38-39	6-7	Поэзия	А.Үержаа «Үш чүс харлыг кырган кускуннуң чагыы»	2	<p>Авторнуң чогаадыкчы намдары-биле делгем таныжары.</p> <p>Чогаалдың аас чогаалы-биле холбаазын илередири.</p> <p>Кускуннуң символиктиг оворун чогаалда ажыглаанының онзагайын билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалдың тема болгаш идея илередиринге салдарлыын сайгарып билири.</p> <p>Философчу уткалыг чогаалдың кол бодалын бадыткалдыг чижектерлиг илередип өөренири. Чогаалда</p>		

					көдүртүнгөн чидиг айтырыгны, чагыг бүрүзүнүң символиктиг утказын тодарадып билири. Чогаалчының хууда чогаадыкчы стилин бадыткалдыг чижектер-биле тодарадып билири		
40-41	8 - 9	Класс тан дашка ар номчулга	Өлчей-оол М. К. «Төлевир»	2	Чечен чугааның темазын болгаш идеязын тодарадыры. Чогаалда мөзү-шынар айтырыын көдүргени болгаш ону номчукчуга таныштырганының онзагайын сайгарып билири		
42-44	10-12	Проза	Ховалыг М. Б. «Ыдыктаан тук» Чогаал теориязы. Барымдаалыг чогаалдар.	3	Тоожунуң идеялиг утказының ханызын, темазының чугулазын илередип билири. Чогаалдың жанрының онзагайын бадыткалдыг чижектер-биле тодарадып билири. Чогаалды Тыва литературада барымдаалыг чогаалдар-биле таныжылга.		
45-46	13-14	Класс тан дашка ар номчулга	Дики Церинг «Мээң оглум Далай-лама»	2	Очулга чогаалдар-биле таныжылга. Кол маадырларның омур-хевиринге үнелел бээри. Делегейниң чоннарының мөзү-шынар кижизидилгезинге, иштики сагыш-сеткил хевирлээринге, делегей чергелиг чидиг айтырыглар: тайбың чорук, бойдус камгалалы дээш о.ө. XIV Далай-лама башкының салдарлыын тайылбырлап билири. Библиотека болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билири		
					Авай, авай, авайымны		
47	15	Поэзия	Сарыг-оол С.А. «Херээжен»	1	Чечен чугааның темазын болгаш идеязын тодарадыры. Авторнуң туружун, бодалын, сагыш-сеткилин тодарадып билири. Шүлүктүң тургузуунуң онзагайын тодарадыры, чоннуң ырызы бооп чоруурун билири.		

					Аңгы-аңгы чечен чогаалдарда		
48	16	Поэзия	Сарыг-оол С.А. «Авамның ынак оглу»	1	Шүлүктүң темазын болгаш идеязын тодарадыры. Орус, тыва чоннар аразында найырал темазын ажытканының, чогаалдың бижиттинген аянын, дылын бот-хуузунда азы демнежип сайгарып билири. Кол маадырларның овор-хевиринге үнелел бээри. Чогаалда портрет, детальдарның идеялиг утка илередиринге ужур-утказын илередип билири. Шүлүктүң композициязының онзагайын сайгарып билири. Шүлүктү шээжи-биле аянынг номчууру		
49	17	Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы	Пушкин А.С. «Тураскаал»	1	Лириктиг чогаалды сайгарып билири. Шүлүкчү болгаш шүлүк деп темага хамаарыштыр бодунуң бодалдарын илередип билири. <i>Шүлүкчүнүң туружу, сөстүң күжү</i> болгаш <i>уран чечен чогаалдың дээштии</i> деп билишкиннерни сайгарып билири. Тыва дылче очулгада дылдың чурумалдыг аргаларының тема болгаш идея илередиринге салдарлыын сайгарып билири		
50-52	18-20	Проза	Танова Е.Т. «Иениң салым-хуузу» (тоожудан үзүндү)	3	Салым-чаяанныг херээжен чогаалчы Е.Т. Танованың чогаадыкчы ажыл-херээ-биле таныжылга. Чогаалдың жанрын тодарадыры. Чогаалга план тургузуп билири, цитаталар ушта бижири. Тайылбырлыг номчулганы күүседире. «Талантылыг ада-ие – талантылыг ажы-төл» деп темалыг ажык чугаага киржилгелии. Эпистолярлыг жанр деп		

					билишкин-биле таныжылга. Чечен чогаал болгаш уран чүүлдүн өске хевирлери деп теманы тодарадып билири		
			4 улдун				
53	1	Поэзия	Даржай А.А. «Авамга чечээм» Боодал сонет	1	А.А. Даржайның тыва литературада үнүн тодарадып билири. Ава дугайында теманы чырытканының онзагайын илереди билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалдың идеязын илередирирге салдарлыын сайгарып билири. Сонет жанрының чечен чогаалдың өске хевирлеринден ылгап билири. Чечен чогаалдың кижизидилгелиг салдарлыын бадыткалдыг чижектерлиг сайгарып билири		
54-55	2-3	Проза	Дуюнгар М.М. «Авамның тону»	2	Чогаалдың адының символиктиг ужур-утказын тайылбырлап билири. Мөзү- шынар болгаш ниитилелде социал теманы чырыдарынга чогаалдың онзагай талаларын илереди билири. Идейлиг утка илередирирге портрет, деталь болгаш дылының уран чурумалдыг аргаларының салдарын билири. Чогаалда ханы, философчу утканы шиңгээдири, сайгарып билири. Бодалдарын дыңнакчыга чедингир, дес-дараалашкак, билдингир, тода чугаалап билири		
56	4	Поэзия	Намзырай З. А. «Авам мени манап орар»	1	Шүлүктүң темазын болгаш идеязын сөзүглелге даянып тодарадып билири, шүлүк чогаалын сайгарары. Өөрөнгөн чогаалдарының ниити болгаш ылгалдыг талалары, онзагайынга хамаарыштыр бот-тускайлаң түннел үндүрүп билири. Шүлүктү аянын номчууру		

					Кижиге болуру чажындан		
57-60	5-8	Проза	Куулар Ч.Ч. «Шораан»	4	<p>Мөзү-шынар болгаш ниитилелде социал теманы чырыдарынга авторнуң үлүг-хуузун илередип, чогаал сөзүглелинге даянып, сайгарып билири.</p> <p>Тоожунуң бижиттинген төөгүзүн, кол маадырның прототивиниң, ооң амыдырал-чуртталгазының дугайын билири. Маадырның иштики делегейин илередиринге детальдарның, бойдус чурумалының база өөредилгеге, чараш чүүлге хандыкшылының кижизидикчи салдарлыын тодарадып билири.</p> <p>Тыва чоннуң амыдырал дугайында философчу бодалдарының тодарап кээрин билири.</p> <p>Сюжет болгаш композицияны сайгарып билири</p>		
61-64	9-12		Чамыян К. Д. «Ханы дазыл»	4	<p>Тоожунуң сюжет болгаш композициязын сайгарып билири. Чогаалда көдүртүнген айтырыгга авторнуң туружун илередип билири. Ниитилелде элээдилер болгаш ада- иелер аразында мөзү-шынар айтырыгларының чидиг талаларын илереткениниң чугулазын билип, боттарының хире-шаа-биле сайгарары.</p> <p>Кол маадырның иштики делегейин ажыдарынга детальдарның, бойдус чурумалының салдарын тодарадып билири</p>		
65	13	Класстан дашкаар номчулга	Ооржак Л. Х. «Өңнүг кижиге»	1	<p>Чечен чугааның темазын болгаш идеязын тодарадыры.</p> <p>Мөзү-шынар болгаш ниитилелде социал теманы чырыдарынга чогаалдың онзагай талаларын илередип билири. Монолог чугааның, портрет, деталь болгаш дылының уран чурумалдыг аргаларының чогаалда ханы, философчу утканы</p>		

					илередирирге салдарын билири. Ава болгаш ажы-төл темазын, кижилер аразында харылзааларны көргүскениниң кижизидикчи салдарын сайгарып билири		
66	14	Поэзия	Ховалыг А. Х-О. «Үш үне»	1	Шүлүктүң адының символиктиг утказын сайгарып билири. Чогаалда авторнуң туружун: төрөөн черинге, чонунга база ие дылынга ынакшылын илередип билири		
67	15	Класстан дашкаар номчулга	Гамзатов Р.Г. «Дыл»	1	Расул Гамзатовтуң «Мой Дагестан» деп ному-биле таныжары. Шүлүктүң тема болгаш идеязын тодарадып билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалдың идеязын илередирирге салдарлыын сайгарып билири		
68	16	Катаптаашкын	Түннел кичээл. СТМ (сагынгырлар, тывынгырлар маргылдаазы)	1	Аудио болгаш видео хевирлерде чогаалдарны сонуургап, дыңнап, сайгарып билер. Чыл дургузунда өөрөнгөн билиин камгалап билири. Катаптаашкын, янзы-бүрү үндезиннерден видео-материалдар көөрү. Бодунуң чогаадыкчы, улус-биле харылзажыр болгаш оон-даа өске арга, мергежилин сайзырадып, чөптүг ажыглап билири. Бодунуң болгаш эштериниң Интернет четкизинде медээлерин сонуургаары: URL: http://tuvancenter.com/onas/		
			Шупту:	68 ч.			